

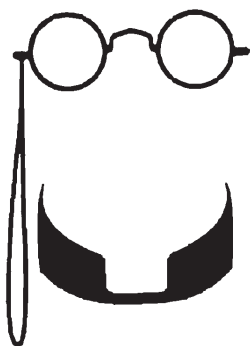
Gilbert Keith Chesterton

NÁVRAT OTCA BROWNA

ZURORA

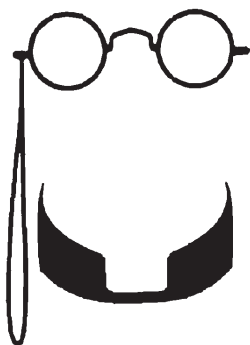
NÁVRAT OTCA BROWNA

ZVÄZOK 3

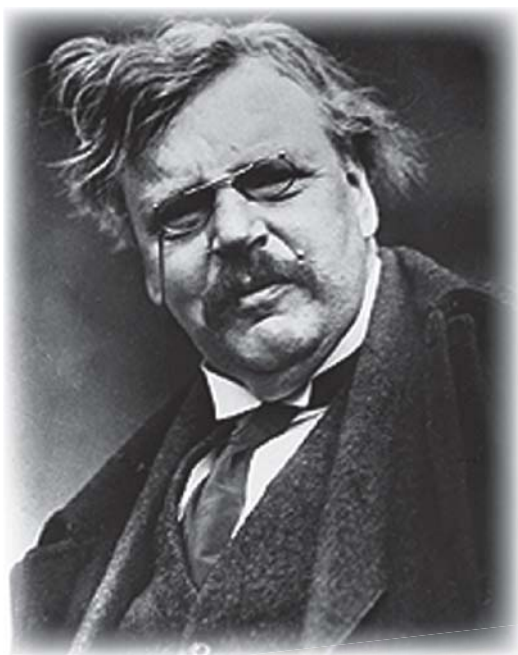
Gilbert Keith Chesterton

NÁVRAT OTCA BROWNA

Gilbert Keith Chesterton: Návrat otca Browna
Slovak edition © Vydavateľstvo Európa, s.r.o., MMVIII
Translation © Karol Dlouhý, heirs MMVIII
Cover design and layout © Miroslav Kraner, MMVIII
www.vydavatelstvo-europa.sk

ISBN 978-80-89111-31-2

G.K. Chesterton

TAJOMSTVO ZLOMENEJ ŠABLE

Les mal tisíce sivých rúk a milióny striebristých prstov. Hviezdy na temnej zelenomodrej bridlicovej oblohe boli mrazivé a jagavé ako ľadová triešť. Celá táto husto zalesnená a riedko obývaná krajina stuhla v krutom a treskúcom mraze. Temné medzery medzi kmeňmi stromov vyzerali ako bezodné čierne jaskyne v tom neľútostnom škandinávskom pekle, v pekle nekonečného chladu. Dokonca aj hranatá kamenná veža kostola vyzerala seversky, ba až pohansky severská, akoby to bola dáka barbarská veža medziorskými útesmi Islandu. Bola to čudná noc na to, aby sa niekto vybral skúmať cintorín. Ale odhliadnuc od toho, stál vari za prieskum.

Vystupoval zrazu z popolavej lesnej pustatiny ako dáky hrb či rameno zelenej mačiny a v prísвите hviezd vyzeral sivo. Väčšina hrobov ležala na úbočí a chodník vedúci ku kostolu bol strmý ako schodisko. Hore na vršku, na jedinom rovnom a nápadnom mieste, stál pamätník, ktorý preslávil toto miesto. Čudne kontrastoval s beztvarymi hrobmi vôkol, lebo bol dielom jedného z najlepších moderných európskych sochárov; a jednako sochárova sláva razom upadla do zabudnutia povedľa slávy človeka, podobu ktorého vytvoril. Pod dotykmi jemnej striebristej ceruzky mesačného svitu ukazoval pamätník masívnu kovovú postavu ležiaceho vojaka, ktorý mal pevné ruky zopnuté vo večnej modlitbe a veľkú hlavu opretú o pušku. Na úctyhodnej tvári mal bradu či skôr bokombrady podľa dávnej módy plukovníka Newcoma. Uniformu síce naznačovalo iba niekoľko prostých rýh, bola to však uniforma z novodobej vojny. Po pravej strane ležala šabľa, na ktorej bol odlomený hrot: po ľavej strane ležala Biblia. Za slnečných letných popoludní prichádzali sem v kočoch Američania a kultivovaní ľudia z predmestí, aby si obzreli náhrobok; ale aj vtedy mali títo ľudia pocit, že rozľahlá

lesnatá krajina s jedinou masívnou kopulou cintorína a kostola je zvlášťne púste a zanedbané miesto. V tejto mrazivej temnote uprostred zimy si človek mohol myslieť, že ostal sám s hviezdami. Jednako do ticha týchto meravých stromov zaškrípala drevená bránka a dve temné postavy, oblečené v čiernom, sa začali štverať hore chodníkom k hrobke.

Mrazivý prísvit hviezd bol taký mdlý, že sa na nich nedalo nič zbadáť, iba to, že obaja boli síce v čiernom, no jeden bol nesmierne statný a druhý (možno kvôli kontrastu) takmer neuveriteľne malý. Vyšli nahor k veľkej vytesanej hrobke historického bojovníka, zastali a niekoľko minút na ňu hľadeli. Široko-ďaleko nebolo ľudskej, ba možno nijakej živej bytosti; a chorobná fantázia by mohla celkom ľahko zapochybovať o tom, či toto sú ľudské bytosti. V každom prípade sa mohlo zdať, že ich rozhovor sa začal zvlášťne. Po chvíli ticha povedal nízky muž druhému:

„Kde ukryje múdry muž kamienok?“

A vysoký muž odpovedal polohlasne: „Na pobreží.“

Nízky muž prikývol a po chvíľke mlčania povedal: „Kde ukryje múdry muž list?“

A druhý odpovedal: „V lese.“

Opäť zavládlo ticho a potom opäť prehovoril statný muž: „Chcete povedať, že keď má múdry muž ukryť ozajstný diamant, ukryje ho, ako je známe, medzi falošnými?“

„Nie, nie,“ povedal územčistý muž a zasmial sa, „nechajme minulosť minulosťou.“

Chvíľočku podupkával premrznutými nohami a potom povedal: „Nemyslím už vôbec na to, ale na niečo celkom iné; na niečo dosť zvlášťne. Nože škrtnite láskavo zápalkou, hej?“

Veľký chlap prekutal vrecko a čoskoro sa ozvalo škrtnutie a záblesk pozlátil celú plochú stranu pamätníka. Boli na nej vyryté čiernymi písmenami známe slová, ktoré si už toľkí Američania s úctou prečítali: „Zasvätené pamiatke generála Sira Arthura St. Clarea, hrdinu a mučeníka, ktorý vždy premohol svojich nepriateľov a vždy ich ušetril, až ho napokon zradne zavraždili. Kiež ho Boh, v ktorého veril, odmení a pomstí.“

Zápalka pripálila statnému mužovi prsty, očernela a padla na zem. Práve chcel škrtnúť ďalšou, no jeho pomenší spoločník ho zadržal: „Flambeau, kamarát, to stačí; videl som, čo som chcel vidieť. A teraz musíme kráčať pol druhu míle k najbližšej krčme a pokúsím sa vám všetko vyrozprávať. Nebesá totiž vedia, že keď sa človek odváži rozpovedať takýto príbeh, zaslúži si trochu tepla a pivo.“

Zišli dolu strmým chodníkom, zatvorili za sebou zhrdzaivenú bránku a hlučne dupajúc, vykročili po zamrznutej lesnej ceste. Prešli plnej štvrti míle a len potom opäť prehovoril pomenší chlap. Povedal: „Hej, múdry muž ukryje kamienok na pobreží, ale čo si počne, keď nijakého pobrežia niet? Viete niečo o osude veľkého St. Clarea?“

„Neviem nič o anglických generáloch, otec Brown,“ odpovedal so smiechom statný muž, „pravda, dačo už viem o anglických policajtoch. Viem len, že nech to je ktokoľvek, poriadne ste ma prehнали po všetkých pamätníkoch tohto chlapíka. Človek by si myslel, že ho pochovali na šiestich rozličných miestach. Videl som pamätník generála St. Clarea vo Westminsterском opátstve; videl som sochu generála St. Clarea ako vzpínajúceho sa jazdca na nábreží Temže; videl som pamätnú tabuľu generála St. Clarea na ulici, kde sa narodil; a ďalšiu na ulici, v ktorej žil; a teraz ma vlečiete za tmy k jeho rakve na dedinskom cintoríne. Tá slávna osobnosť ma už trochu omrzá, najmä keď vôbec neviem, kto to bol. Za čím sa pachtíte po všetkých týchto kryptách a sochách?“

„Hľadám iba jedno slovo,“ povedal otec Brown.

„Slovo, ktoré sa tam nenachádza.“

„Nuž teda,“ spýtal sa Flambeau, „poviete mi o tom niečo?“

„Musím to rozdeliť do dvoch častí,“ poznamenal kňaz. „Predovšetkým je tu to, čo sa všeobecne vie; a potom je tu to, čo viem ja. Tak teda to, čo sa všeobecne vie, je stručné a celkom prosté. A je to aj úplne pomýlené.“

„Máte pravdu,“ povedal bodro statný muž, zvaný Flambeau. „Začnime od toho pomýleného konca. Začnime tým, čo sa všeobecne vie a čo nie je pravda.“

„Aj keď to nie je celkom nepravdivé, je to aspoň veľmi nedostatočné,“ pokračoval Brown, „lebo všetko, čo verejnosť vie, možno fakticky zhrnúť takto: verejnosť vie, že Arthur St. Clare bol veľký a úspešný anglický generál. Verejnosť vie, že po skvelých, no rozvážnych výpravách tak v Indii, ako aj v Afrike prevzal velenie proti Brazílii, keď veľký brazílsky vlastenec Olivier vydal svoje ultimátum. Vie sa, že pri tejto príležitosti St. Clare, ktorý mal celkom malé vojsko, zaútočil na Oliviera, ktorý mal veľmi veľké vojsko, a po hrdinskom odpore padol do zajatia. A vie sa, že keď bol St. Clare padol do zajatia, na zdesenie civilizovaného sveta ho obesili na najbližšom strome. Našli ho tam po ústupe Brazílčanov odvisnutého a na krku mu visela jeho zlomená šabľa.“

„A tento známy príbeh nie je pravdivý?“ poznamenal Flambeau.

„Nie,“ riekol pokojne jeho priateľ, „tento príbeh je až potiaľto celkom pravdivý.“

„Nuž myslím, že potiaľto to celkom stačí!“ povedal Flambeau, „no ak je tento príbeh pravdivý, kde je záhada?“

Prešli popri mnohých stovkách sivých a temných stromov, kým územčistý kňaz pokračoval. Zamyslene si zahryzol do prsta a povedal: „Nuž, tá záhada je psychologickou záhadou. Alebo je to skôr záhada dvoch psychológií. V tejto brazílskej záležitosti si počínali dvaja najslávnejší muži moderných dejín očividne v rozpore so svojimi povahami. Nezabúdajte, že tak Olivier, ako aj St. Clare boli hrdinovia – je to stará vec, tu nemôže nastať omyl; bol to ako súboj medzi Hektorom a Achillom. No čo by ste povedali na príbeh, v ktorom by bol Achilles bojazlivý a Hektor zákerný?“

„Pokračujte,“ povedal netrpezlivo statný muž, keď si kňaz opäť zahryzol do prsta.

„Sir Arthur St. Clare bol vojakom starého typu – typu, ktorý nás zachránil počas vzbury sipahíov v Indii,“ pokračoval Brown. „Vždy si potrpel viac na povinnosť ako na okázalosť; a napriek všetkej svojej osobnej odvahe bol rozhodne rozvážnym veliteľom a osobitne bol proti každému zbytočnému obetovaniu vojakov. Jednako v tejto poslednej bitke sa pokúsil o niečo, v čom

by aj decko videlo absurdnosť. Človek nemusí byť stratégom, aby pochopil, že to bolo načisto šialené; ako nemusí byť človek stratégom na to, aby sa neplietol do cesty autobusu. Toto je teda prvá háhada: Čo sa porobilo v hlave anglického generála? Druhá hádanka je, čo sa porobilo v srdci brazílskeho generála? Prezidenta Oliviera možno označovať za vizionára alebo za svojrázneho človeka; lež dokonca aj jeho nepriatelia pripúšťali, že bol veľkodušný bezmála ako bludný rytier. Takmer všetkých ostatných zajatcov, ktorých voľakedy dostal do rúk, prepustil alebo dokonca odmenil. Ľudia, ktorí mu naozaj ublížili, odchádzali dojatí jeho prostotou a láskavosťou. Doparoma, prečo by sa iba raz v živote diabolicky pomstil; a práve za taký úder, ktorý mu nemohol ublížiť? Nuž, tu to máte. Jeden z najmúdrejších mužov na svete si bez príčiny počínal ako hlupák. Jeden z najlepších mužov na svete si bez príčiny počínal ako zloduch. To je v kocke všetko; a teraz sa tým trápte, chlapče.“

„Nie, vôbec nie,“ zafučal Flambeau. „Vy sa tým trápte; a pekne mi všetko porozprávajte.“

„Nuž,“ opäť sa ujal slova otec Brown, „nie je čestné povedať, že verejný dojem je presne taký, ako som povedal, a nedoložiť, že odvtedy sa odohrali dve veci. Nemôžem povedať, že niečo ukázali v novom svetle, lebo nik ich nechápe. Vrhli však akýsi nový tieň, vrhli tento tieň novým smerom. Ponajprv toto: rodinný lekár St. Clareovcov sa s tou rodinou poškriepil a začal uverejňovať seriál ostrých článkov, v ktorých tvrdil, že nebohý generál bol náboženský fanatik; z toho, čo napísal, sa však nedalo vyrozumiť oveľa viac, ako že bol nábožným človekom. Články napokon aj tak prestali vychádzať. Pravdaže, kdekto vedel, že St. Clare bol puritán a tak trochu výstredne zbožný. Druhá udalosť bola oveľa zaujímavejšia. V nešťastnom a osiho-tenom pluku, čo podnikol ten unáhlený pokus pri Čiernej rieke, bol istý kapitán Keith, ktorý bol v tom čase zasnúbený s dcérou St. Clarea a neskôr sa s ňou oženil. Bol medzi tými, ktorých Olivier zajal, a zrejme sa správal voči nemu, podobne ako voči všetkým ostatným okrem generála, veľkoryso a okamžite ho prepustil na slobodu. Približne po dvadsiatich rokoch uverejnil

tento muž, v tom čase podplukovník Keith, akýsi vlastný životopis pod názvom Britský dôstojník v Barme a Brazílii. Tam, kde čitateľ dychtivo hľadá dáky opis záhadného nešťastia St. Clarea, možno nájsť tieto slová: „Na všetkých ostatných miestach v tejto knihe rozpovedal som všetko presne tak, ako sa odohralo, pridržam sa staromódneho názoru, že sláva Anglicka je dostatočne stará, aby sa obhájila sama. Urobím jedinú výnimku, a to v prípade porážky pri Čiernej rieke; a hoci sú moje príčiny súkromného rázu, sú čestné a pádne. V záujme spravodlivosti voči pamiatke dvoch vznešených ľudí však dodávam: generála St. Clarea obviňujú pri tejto príležitosti z neschopnosti; ja však môžem prinajmenšom dosvedčiť, že ak sa táto akcia správne pochopí, predstavuje jednu z najvtipnejších a najduchapľnejších v jeho živote.“ Podobné pramene obviňujú prezidenta Oliviera z krvilačnosti a nespravodlivosti. Myslím, v záujme cti nepriateľa treba povedať, že pri tejto príležitosti si počínal dokonca ešte zhovievavejšie ako zvyčajne. Jednoducho povedané, môžem ubezpečiť svojich spoluobčanov, že St. Clare rozhodne nebol taký blázon a Olivier skutočne nebol taký netvor, ako sa zdalo. To je všetko, čo chcem povedať; a nijaké pozemské úvahy ma neprinútiť, aby som dodal čo i len slovo!“

Spleťou vetvičiek pred nimi vystupoval veľký mrazivý mesiac podobný jagavej snehovej guli a pri jeho svetle si mohol rozprávač na zdrape potlačeného papiera oživiť v pamäti text kapitána Keitha. Zložil ho, vložil opäť do vrečka a Flambeau typicky francúzsky vzrušene kývol rukou.

„Počkajte, počkajte,“ zvolal. „Myslím, že to uhádnem na prvý raz.“

Kráčal ďalej, zhlboka oddychoval, čiernu hlavu na býčej šiji mal naklonenú dopredu ako človek, čo chce silou-mocou vyhrať chodecké preteky. Územčistý kňaz, ktorého to zabávalo i zaujímalo, mal čo robiť, aby s ním držal krok. Tesne pred nimi sa stromy trochu rozostupovali doľava a doprava, cesta klesala dolu, pretínala jasné, mesiacom osvetlené údolie a potom sa znovu vnárala ako králik do steny ďalšieho lesa. Vchod do tohto odlahlého lesa sa zdal malý a okrúhly ako čierny otvor vzdialeného

železničného tunela. Keď sa však k nemu priblížili na niekoľko sto yardov, zival už ako jaskyňa, vtedy Flambeau opäť prehovoril.

„Už to mám,“ zvolal konečne a plesol sa obrovskou rukou po stehne. „Stačilo porozmýšľať štyri minúty a môžem vám sám porozprávať celý príbeh.“

„Výborne,“ súhlasil jeho priateľ. „Rozprávajte.“

Flambeau zodvihol hlavu, no stlmil hlas. „Generál sir Arthur St. Clare,“ povedal, „pochádzal z rodiny, v ktorej bolo šialenstvo dedičné; a jeho hlavným cieľom bolo utajiť to pred vlastnou dcérou a dokonca, ak by to bolo možné, pred budúcim zaťom. Tak či onak, bol presvedčený, že konečná kríza sa blíži, a preto sa rozhodol pre samovraždu. No obyčajná samovražda by len potvrdila práve ten dojem, ktorý ho desil. Keď sa blížila výprava, mozog sa mu čoraz väčšmi zahmlieval, až napokon v ktoromsi šialenom okamihu obetoval svoju verejnú povinnosť súkromnej. Bez rozmyslu sa vrhol do boja v nádeji, že padne pri prvom výstrele. Keď zistil, že sa mu len podarilo dostať sa do zajatia a zdiskreditovať sa, zapečatená bomba v mozgu mu vybuchla, zlomil vlastnú šabľu a obesil sa.“ Hľadel pevne na sivú fasádu lesa pred sebou, na čierny otvor, pripomínajúci otvorený hrob, do ktorého ústila ich cesta. Možno bolo čosi hrozivé v tom, že sa cesta takto znezdružďovala, a to ešte znásobilo jeho živú predstavu o tragédii, lebo sa striasol.

„Príšerný príbeh,“ povedal.

„Príšerný príbeh,“ zopakoval kňaz so sklonenou hlavou, „lež nie skutočný.“

Potom akosi zúfalo zvrátil hlavu nazad a zvolal: „Och, kiež by bol skutočný.“

Vysoký Flambeau sa obrátil a zahľadel sa naňho.

„Váš príbeh je čistý,“ zvolal otec Brown hlboko dojatý.

„Je to pôvabný, čistý, čestný príbeh, úprimný a jasný ako ten mesiac. Šialenstvo a zúfalstvo sú vcelku nevinné. Sú však horšie veci, Flambeau.“

Flambeau prudko pozrel hore na mesiac; z miesta, kde stál, pretínal mesiac akýsi čierny konár, presne ako čertov roh.

„Otče, otče,“ zvolal Flambeau s tým istým francúzskym gestom a vykročil ešte prudšie vpred, „chcete povedať, že to bolo ešte horšie?“

„Ešte horšie,“ povedal kňaz ako ozvena. A ponorili sa do čiernej chodby lesa, ktorá sa tiahla popri nich ako matný gobelín kmeňov, ako temná chodba vo sne.

Čoskoro sa ocitli v najtajomnejších hĺbinách lesa, v blízkosti cítili listy, ktoré však nevideli, a vtedy kňaz opäť povedal:

„Kde ukryje múdry muž list? V lese. Ale čo si počne, keď lesa niet?“

„No, no,“ zvolal podráždene Flambeau, „čo si počne?“

„Vypestuje si les, aby ho tam skryl,“ povedal kňaz záhadným hlasom. „Príšerný hriech.“

„Pozrite,“ netrpezlivo zvolal jeho priateľ, lebo pochmúrny les a pochmúrne reči mu trochu šli na nervy, „porozprávate mi ten príbeh, alebo nie? O aké dôkazy sa možno ešte opierať?“

„Sú tu ešte tri zlomky dôkazov,“ povedal kňaz, „ktoré som vykútal v rôznych kútoch, a predložím vám ich radšej v logickom, a nie chronologickom poradí. Predovšetkým, pokiaľ ide o priebeh boja, sú pre nás pravdaže smerodajné vlastné Olivierove depeše, ktoré sú dosť jasné. Rozložil sa s dvoma či troma plukmi na výšinách, ktoré sa tiahnu dolu k Čiernej rieke, na druhej strane rieky bol nižší a močaristejší terén. Za ním sa zasa krajina mierne zvyšovala a tam bol prvý anglický predvoj, podporovaný ďalšími jednotkami, ktoré však ležali značne ďalej vzadu. Britské vojská mali vcelku početnejšiu prevahu; tento spomínaný pluk však bol natoľko vzdialený od svojej základne, že to dalo Olivierovi podnet k úvahám o možnosti prekročiť rieku a odrezáť ho. Za súmraku sa však rozhodol, že zostane vo svojom postavení, ktoré bolo mimoriadne pevné. Na druhý deň za svitania ho priam omráčilo, keď zbadal, že sa táto osamelá hŕstka Angličanov bez akejkoľvek podpory z tyla vrhla cez rieku, polovica po moste vpravo a polovica povyššie cez brod, a že sa formuje na močaristom brehu pod ním.

Že by sa v takomto počte pokúsili o útok proti takému postaveniu, bolo až neuveriteľné; no Olivier zbadal čosi ešte čudnejšie.

Tento šialený pluk sa totiž nepokúsil zaujať solídnejšie postavenie, lebo keď sa jediným divokým presunom dostal chrbtom k rieke, nepodnikol nič, len tam trčal v bahne ako muchy na melase. Netreba vraviť, že Brazilčania ich svojím delostrelectvom riadne preriedili a Angličania mohli odpovedať iba udatnou, no čoraz slabšou paľbou z pušiek. Jednako sa nedali zlomiť; a Olivier končí svoj stručný opis prejavom nesmierneho obdivu voči mystickej odvahe týchto hlupákov. Naša lúnia sa potom konečne pohla vpred, píše Olivier, a zahнала ich do rieky; zajali sme samého generála St. Clarea a niekoľkých ďalších dôstojníkov. Plukovník i major padli v boji. Môžem povedať, že v dejinách bolo asi veľmi málo vznešenejších výjavov ako posledný odpor tohto výnimočného pluku; ranení dôstojníci zbierali pušky mŕtvych vojakov a generál sám, obrátený čelom k nám, sedel na koni s obnaženou hlavou a so zlomenou šablou. O tom, čo sa generálovi stalo ďalej, Olivier mlčí tak isto ako kapitán Keith.“

„No,“ zahundral Flambeau, „poďme k ďalšiemu dôkazu.“

„Chvíľku trvalo,“ povedal otec Brown, „kým som našiel ďalší dôkaz, ale rozpovedať to možno aj krátko. V istom starobinci dolu v Lincolnshire Fens som konečne našiel istého starého vojaka, ktorý bol nielen ranený pri Čiernej rieke, ale skutočne kľáčal vedľa plukovníka, keď umieral. Ten plukovník sa volal Clancy, bol to ozrutný Ír; vyzeralo to tak, že jeho smrť bezmála rovnakou mierou spôsobili strely aj zlosť. Rozhodne nebol zodpovedný za ten pochabý útok; plnil len rozkaz generála. Podľa môjho informátora jeho posledné pozoruhodné slová boli: ‚A tam si ide ten prekliaty starý somár s odrazeným hrotom šable. Bodaj by si bol hlavu odrazil.‘ Všimnite si, že zrejme všetci pobadali túto podrobnosť, tú zlomenú čepeľ šable, hoci väčšina ľudí o nej súdi úctivejšie ako nebohy plukovník Clancy. A teraz tretí zlomok.“

Lesný chodník začal stúpať, rozprávač trochu zastal, aby sa nadýchal, a len potom pokračoval. Rozprával ďalej tým istým vecným tónom:

„Iba pred mesiacom či dvoma zomrel v Anglicku istý brazílsky činiteľ, ktorý sa bol poškríepil s Olivierom a odišiel